

Horpácsi Sándor

Marschalkó Zsolt: Kaméleonidász

Olvasom, hallok: nincs magyar dráma. A magyar színházak klasszikusokat szabnak át posztmodernre, a dramaturgoké a világot jelentő deszka. Holott a mindenkori színházak fénykora (a magyaré is) az volt, amikor a kortárs drámaírók teremtettek új dramaturgiát, stílust, új világértelmezést. Emögött – kimondva- kimondatlanul – mindig ott munkált a felismerés és a vágy, akarat, hogy a világ értelmezhető és megváltoztatható. A színház tükör (Shakespeare), amely szembesít, de fórum is, amelyen a lehetséges viselkedési modellek megütköznek, mintákat kínálnak. Esméket, eszményeket testesítenek meg, visznek be (vissza) a köztudatba, mozgósítanak. A néző ráismer, azonosíthatja önmagát Peturral, Bánkkal, Tiborcal, Ádámmal. Periklésszel, Keplerrel, az eszkimóval. A színház feltételezi a polgárt, az értő közönséget, amely igényli az önismeretet, s tettekre tesz.

Három drámát ad közre Marschalkó Zsolt Salgótarjából. Ez utóbbi tényező, ti. a helyszín azért fontos, mert Salgótarjának nincs állandó színháza, a darabok tehát nem egy színházi közegben, műhelyben születtek, mint Shakespeare-é vagy Moliéré, hanem alkotói magányban, mint másfél százada Sztregován a Tragédia.

Mégsem nevezném papírszínháznak Marschalkó darabjait. Dialógusai pergőek, tud konfliktusokban gondolkodni, figurákat teremteni.

Azt azonban megkérdezném, ha tehetné, hogy a szerző miért vonzódik a történelemhez, s miért nem mai témát választ?

Gyanítom, hogy a válaszra már utaltam a bevezetőmben: nincs eleven kapcsolatban valamelyik dramaturgiai műhellyel. Így azt se tartom véletlennek, hogy a címadó vígjáték kapott színpadot (Újpesti Színház 1994. április 15.) Ez ugyanis a legérettebb, leginkább színpadra kész. Az első darab: a *Kísértetjárás* inkább moralizálás, s éppen ezért súlytalanabb, mint a vígjáték, amely a görög-perzsa háború idején játszódik. Bornemissza Péter, mint drámai hős kellő súlyú ugyan, de maga a feldolgozott életszakasz nem az. Pikánssá teszi a darabot, hogy egyik főhősét, Kassai Mártont éppen a napokban avatta szentté II. János Pál Kassán. Mint mártírt, akit a vallási türelmetlenség – Bethlen Gábor hajdúi – ölt(ek) meg. Ezt persze nem tudhatta Marschalkó amikor a darabot írta. Így csak azt a köztudatban élő sztereotípiát fogalmazhatta meg, amely szerint csak a katolicizmus, az ellenreformáció volt erőszakos és türelmetlen, míg a (magyar) protestantizmus mindenestől

progreszív volt, s csak mártírokat adott. Adott is – gondoljunk csak például a gályarabságot szenvedett prédikátorokra –, de a kép ma már árnyaltabb.

Marschalkó értelemzésében a két pap vitája teológiai az *Ördögi kísértetek* kapcsán. Az egész keresztény teológia egyik sarkalatos kérdése ez: a Bűn és a gonosz szerepe a világban. Védtelen-e az ember a Rosszal, a kísértéssel szemben? Az eleve elrendeltetés tanítása szerint igen. Az eredendő bűn olyan bélyeg rajtunk, amit csak a Megváltó áldozata, kegyelme moshat le. A katolicizmus viszont azt tanítja, hogy az ember feladata: törekedni a jóra, tehát a hit cselekvő, aktív, mint ahogyan az egész európai kultúra lényege ez. Értethető tehát Kassai Márton diák haragja, aki elutasítja Bornemissza fatalizmusát, pesszimizmusát. Aki, mintha Dosztojevskijt előlegezné meg, a pravoszláv orthodoxia nihilizmusát. Ennek a tanítása, hogy állj ellen a gonosznak, tehát passzív. Ám a Gonosz erős, leleményes, az ember pedig gyarló, gyenge. A küzdelem reménytelen. Gyengéje a darabnak, hogy a két férfi közti konfliktus fő oka a szép Fruzsina, akibe első látásra beleszeret Kassai, a katolikus pap (is). Ezzel pedig nem az a baj, hogy történetiellen (nemcsak a mártíromsága miatt), hanem hogy hiteltelen. Romantikus elem egy realista drámában. Motiválatlan, elnagyolt.

Epikus *A provance-i kolostor*, amelyben Albert Schweitzer életének egyik epizódját dolgozza fel a szerző. A nagy pacifista a francia fogolytáborban azon dilemmázik, hogy joga volt-e Afrikát (Lambere) választani Európa helyett. Szarajevo, Kambodzsa, Vietnam stb. után és árnyékában, ma már naívnak tűnik ez a kérdésfeltevés. Noha tudjuk, hogy az első világháború előtt voltak értelmiségi körök (Romain Roland, Jaures, Ady stb.), amelyek hitték, hogy a háború elhárítható. A

történelmet azonban nem a jó szándék és a jó eszmék irányítják. Albert Schweitzer életútja, életműve tehát éppen azzal igazolódott, attól nagy, hogy megfogadta a tanítást: tette a jót, gyógyított. Példát mutatott, a karitászét, miközben a világ önző és kegyetlen volt és maradt.

Fergeteges komédia a *Kaméleonidász*. Ebben már alkalmazza Marschalkó a brechti dramaturgiát, azt a felismerést, hogy minden háború értelmetlen, mert mocskos üzlet. Ez még akkor is igaz, ha a görög-perzsa háború az európai történelem nagy pillanata volt, a görög patriotizmus, a nemzet fogalmának tudatosodásáé, megerősödéséé. Megeselekedték (Leonidászék) amit megkövetelt a haza, példát, hivatkozási alapot teremtve később minden „igazságos”, mert honvédő háborúhoz.

Marschalkó leleménye itt az, hogy ütközteti az eszmeit a hétköznapisággal, Xerox, a fogadós a két ellenséges hadsereg közti szigeten várja a vendégeket. Azt, aki éppen jön, hol a görögöt, hol a perzsát. A két világ, két kultúra közti különbséget nagyon is valóságos hétköznapi dolgokkal érzékelteti: az étellekkel. A görög húsevő, a perzsa vegetariánus. Kölesönösen lenézik, megvetik egymást, s egyiknek sincs igaza. Motivumként lép be a történetbe itt is a nő: Nemelopé, a fogadós lánya, akiért Abrosz (görög) és Kanbüszész (perzsa) vezérek epekednek. A kisember, Xerox, aki csupán túl(és meg)élni akar mindkét hősnek odaigéri a lányt. Helyzetkomikumok sora teszi mulatságossá a darabot, leplezi le a hősködés értelmetlenségét, korrupsztását. Itt senkinek sincs igaza, s mindenkinek igaza van. A befejezés anachronisztikusan cinikus: majd jönnek a szkíták, akik elsodorják a görögöket, perzsákat, de a fogadó felkészülten várja őket is. Annak van igaza, aki életben marad. Ez az eszmehiány utal talán a legin-

kább a mára, a kiszolgáltatottságunkra Kelet és Nyugat határán, eszmék, világrendszerek bukása után.

Marschalkó ebben a darabban érzett rá arra, hogy korunk nem tragikus, hanem tragikomikus, ha úgy tetszik groteszk, abszurd, de ennek a technikáját (a színpadit) még nem birtokolja, ezért

dolgozik a klasszikus vígjáték eszközeivel.

Keresi tehát a témát és a formát, s meg is találhatja, ha a színházak kegyesek lesznek hozzá.

Úgy legyen!

(Marschalkó Zsolt: *Kaméleoni dász, Három dráma, Salgótarján, 1994.*)

Hibó Tamás grafikája